

ומחוץ למגילות מדבר יהודה, בכתובות עבריות עתיקות, מהתקופה האשורית עד התקופה הפרסית. עיקר היקריותיו הן בצורתו הארוכה "יהוה", אך גם בצורות קצרות: "יהו", "יו", "ויה". נוסף לשמו של האל לצורכי ברכה או קללה, הוא מופיע כמרכיב תאופורי נפוץ בשמות פרטיים, וזאת נוסף לשמות תאופריים עם המרכיבים "אל", "בעל", "מלך", "עם" ועוד.²³⁰ ההיקרות הראשונה של שם פרטי בעל מרכיב תאופורי יהויסטי נמצאת בכתובת תל דן המתוארכת לשנת 820 בערך, בשמותיהם של שני מלכים. הכתובת נחקקה על גבי מצבה שהקים חזאל מלך ארם, או בנו בר הוד, בעקבות מלחמה בקואליציה ישראלית-יהודאית שהשתתפו בה יורם בן אחאב (852-841) מישראל ואחזיהו בן יהורם (842-841) מיהודה.

חשוב לציין שבשלוש-מאות ושבעים לוחות טין שנמצאו באל עמרנה, שבהם נרשמה התכתבות בין ערי כנען למצרים, במאה ה-14, השם יהוה נעדר כליל ולא נמצא אף שם תאופורי עם מרכיב זה. לעומת זאת, נמצאו שמות פרטיים וגאוגרפיים רבים עם המרכיב אל או בעל. עיון בחמישה-עשר שמות המלכים הראשונים בשתי הממלכות מגלה שהם לא נושאים שם גזור מיהוה, גם בישראל (שאול, אשבעל, ירבעם, נדב, בעשא, אלה, זמרי, תבני, עמרי ואחאב) וגם ביהודה (דוד, שלמה, רחבעם, אבים ואסא). המלכים הראשונים שנושאים שמות יהויסטים הם אחזיהו בישראל ויהושפט ביהודה, שניהם נולדו בשליש השני של המאה ה-9. הדבר תואם את מועד אזכורו הראשון של יהוה במצבת מישע, וכמרכיב תאופורי בכתובת תל דן. המלכים אחרי מועד זה שאין להם שם יהויסטי הם מנשה ואמון, שני ישראלים שמלכו ביהודה, וירבעם, שלום, מנחם, ופקח בישראל. גם אליקים ושלום ביהודה לא נשאו שמות יהויסטיים לפני ששמם שונה ליהויקים ויהואחז. דוגמאות אלה עם שמות שאינם מזכירים את יהוה מעידות על כך שיהוה הוא אל חדש באזור ושעד מחצית המאה ה-9, בערך, הוא לא חדר עדיין לאזור כנען ולא היה מוכר בממלכות ישראל ויהודה. באשר לאופן ביטוי אותיות יהוה, אין להסתמך כמובן על הצעות הניקוד של המסורה מן המאה ה-10. להערכתי, ביטאו את יהוה בצורה הקצרה והארוכה בצורת yahwo, כלומר יש לבטא את האות ה' בסוף שמו בתנועה o כמו בשם שלמה. עם הזמן התכווץ הדיפתונג הו (hwo) ונוצר הביטוי יהו yaho ביהודה וגם יו yaw בישראל, כמו בשמות ידעיה/ידעיו, אדניה/אדניו, עובדיה/עובדיו, יהונתן/יונתן, עשיה/עשיו שהפך ל"עשו". הואיל וכך, הצורה הקצרה "יהו" והארוכה "יהוה" בוטאו במקור להערכתי באותו אופן. באלף ה-2 בממלכת מארי אנו מוצאים את הצירופים yahwi-ilum; yahwi-adad במובן של

אוד יופיע או אֵל יהיה. לא מדובר בָּאֵל יהוה אך ייתכן שיש כאן רמז לצורת ביטוי של ארבע האותיות ואולי גם למשמעות "יהוה" כפועל להופיע.²³¹ במערה מספר 4 בקומראן 4QpapLXXLevb נמצא חלק מספר ויקרא בתרגומו היווני מאלכסנדריה ובו תרגום המשפט "וְאִם נִפְשׁ אַחַת תִּחַטָּא בְשִׁגְגָה מֵעַם הָאָרֶץ בְּעִשְׂתָּהּ אַחַת מִמִּצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תִעֲשֶׂינָהּ וְאִשָּׁם" (ויקרא ד, כז). השם יהוה תועתק שם ביוונית ל"יו"²³² (yaw) באותיות יווניות: ΙΑΩ. במאה ה-2 לפני הספירה נמנעו מתרגמי המקרא ליוונית באלכסנדריה לציין את השם יהוה ותרגמו את "אלוהים" ל"תָּאוֹס", כלומר "אֵל", ואת "יהוה" לקיריוס κύριος, כלומר "אדון". כך הפך יהוה משם פרטי לשם גנרי. בזכות תרגום זה, הפך יהוה מֵאֵל לאומי ייחודי לשם כללי לכלל האֵלים. כאשר במקור נכתב "יהוה אחד", התרגום הפכו לֵאֵל אחד, כלומר מונותאיזם, דבר מנוגד לכוונת המקור.

עד עתה נמצאו בכתובות עבריות עתיקות בממלכות ישראל, יהודה, עמון, מואב ואדום מבחר רב ומגוון של כשלושת אלפים שמות פרטיים. ברשימת פֶּטְרוֹנִימִים זו אין זכר לשמות של גיבורים המוכרים לנו מן החומש כמתארים תקופה־קדם מלכותית. ברשימה זו אין אנו מוצאים אפילו פעם אחת שמות כגון יעקב, אברהם, יצחק, אהרון, משה וכל שנים־עשר שמות בני יעקב. גם לא שמות השופטים שמואל ועלי, ואפילו שמות מלכים מפוארים כמו דוד, שאול ושלמה נעדרים מרשימה זו. מחברי סיפורי־עם אלה דאגו לשוות לשמות גיבוריהם מראה ארכאי ולא כינו אותם בשמות נפוצים בימיהם. כמו כן, אף אחד מהשמות האלה, להוציא יהודה, אינו נושא מרכיב תאופורי יהיסטי. האם אפשר להסיק מכך ששמה של הממלכה הוענק לה רק במחצית השנייה של המאה ה-9?

יהוה בשבטי השוסו

כבר הבחנו שיהוה קשור לאדום, שעיר ומדיין שבדרום עבר הירדן המזרחי. אזכורים מקראיים אלה זוכים לאימות נוסף בשלוש כתובות מצריות המציינות את זיקת אדום ושעיר לשבטי רועים־לוחמים בשם שוֹסו (איור 8) ולאלוהות בשם יהו.²³³ בפפירוס אנסטזי 6 (54-56), משנת 1205 מימי המלך מֶרְנֶפְתַּח (1203-1269), נאמר: "סיימנו להעביר את השוֹסו מאדום למצודת מֶרְנֶפְתַּח אשר בתְּכוֹ, עד לכריכות פר אתום של מֶרְנֶפְתַּח בתְּכוֹ, כדי לשמור אותם חיים הם ומקנהם לפי רצון המלך, לאורך שמות הימים האחרים, בהם עברו את מצודת מֶרְנֶפְתַּח".²³⁴ בימי מלך זה גם נחקקה אסטלת ניצחון המזכירה